

Kulturális-közéleti havilap, harminckilencedik évfolyam

2012 december Ról-ról

Rainer M. János: Mindent összegezve (Ormos Mária: Van-e történelem? Budapest, 2012, Kossuth.)

Ormos Mária a magyar történész-céh egyik vezető alakja, *nagyasszonya*, aki a még mindig erősen férfiközpontú és -dominanciájú társaságban kivételes tekintélyre tett szert. Pályája során megfordult kutatóintézetben és levéltárban, oktatott egyetemen, nagy szerepe volt a bölcsészet pécsi újraindításában, ahol vezető posztokat is betöltött – volt az egyetem rektora (a rendszerváltás előtt és alatt), a bölcsészettudományi kar dékánja (ezt követőleg). Amikor megkérdezték, miért hagyott fel a tanítással, keresetlen egyszerűséggel azt válaszolta az őt kérdező egyetemi lap munkatársának: *elegem volt az üveges tekintetekből*. A más (sok) tekintetben már-már aggályosan kiegyensúlyozott megfogalmazásokat, óvatos, sokszorosan megalapozott ítéleteket kedvelő professzorasszony kifakadása jelezte, számára a kérdés alapvetően fontos. Szaktudományos munkái rendkívüli tematikai gazdagságot mutatnak, a nemzetközi kapcsolatok 19., de döntően 20. századi története, Németország, Olaszország vagy Franciaország története, a Horthy-korszak bel- és külpolitikája, meghatározó személyiségei egyaránt fellelhetők *oeuvre-jében*; 1989-ben egy rövid kitérő erejéig még az 1945, sőt 1956 utáni történelembe is kirándulást tett. A *Berend T. Iván* vezette ún. történelmi *albizottság* tagjaként, az akkori MSZMP egyik reformer értelmiségijeként elsőként nézte át a berendezkedő Kádár-rezsim vezetői iratait. Nem kis megrendültségről árulkodó tanulmánya a *Társadalmi Szemlében* jelent meg a következő évben. Ormos még ezt megelőzően az egyik első összefoglalót írta a trianoni békekötésről (*Padovától Trianonig*), igazi nagy témája pedig évtizedek óta a szélsőjobb politikai irányzatai Európában, különösen az olasz fasizmus és a német náciizmus. Ormos megszólalásainak tehát komoly súlya van, s számára, mint fentebb utaltam rá, kitüntetett jelentőséggel bír az *oktatás*, akár egyetemi katedrán, akár alkalmi, ünnepi vagy más előadások keretében, akár népszerűsítő, ismeretterjesztő írások és kötetek közzétételével történik. Ormos Mária, legalábbis benyomásom szerint, ízig-vérig *pedagógus* alkat.

Egy ilyen egyéniséget, el tudjuk képzelni, módfelett bosszanthattak az *üveges tekintetek*, amelyek ráadásul egyáltalán nem az előadó kvalitásait bírálják (hiszen kitűnő előadóról van szó), hanem... *ilyenek, csak úgy*. Ormosnak persze voltak és – tudjuk – ma is vannak tanítványai, hiszen a doktori képzésben (amelynek persze ugyancsak ő állt az élén Pécsen) most is részt vesz. Akadémikusként gyakorta elnököl az MTA doktora címre pályázók értekezéseiről folyó nyilvános vitákon – széles körű érdeklődése és pozícionáltsága egyaránt a szakma középpontjában tartja.

A *Van-e történelem?* című kötet Ormos Mária az utóbbi mintegy tíz évben született esszéit gyűjtötte össze. A *mintegy* szóval utalok arra, amin gyorsan túl kell esni: nem sajátlag a magyar

történetírás e kiváló egyénisége, hanem minden szerző megérdemli, hogy könyve legalább minimális *gondozásban* részesüljön. Ez esetben (is) nagyon egyszerű követelményekről lett volna szó. Hogy ha már nem tudhatjuk, hogy a szövegek eredetileg mikor, milyen alkalomból születtek, hol hangzottak el és/vagy jelentek meg első alkalommal könyvben, vagy folyóiratban, legalább egy-egy évszámot biggyesztettek volna a végére, némiképp orientálandó az olvasót. Aki persze rájöhet egyre-másra olvasás közben, egyes utalásokból, de azért mégis... És azt sem hiszem, hogy Ormos Mária ne írt volna előszót vagy bevezetőt írásainak újabb gyűjteménye elé, ha szépen megkérjük rá. Amivel maga helyezte volna kontextusba szövegeit, vont volna mérleget az utolsó mintegy akárhány évről, pályaszakaszáról, világította volna meg motívumait – szinte mindegy is, mit, mert szívesen olvastuk volna; mert kötetet bevezetővel ellátni olyan *rendes* dolog; én pedig szeretek bevezetőt olvasni (de ez, elismerem, mellékes).

Ha már így történt, magunk vagyunk kénytelenek ezt a kontextust megkonstruálni – ami persze így nem is egyszerű feladat. A cím legalábbis meghökkentő, meglehetősen radikális kérdésfeltevés. Annál inkább, mert, mint maga írja egyik esszéjében (*A történelem értelmezése*), a történészeket (is) már évtizedek óta gyötrő ismeretelméleti kételyek felett évtizedeken át könnyedén napirendre tért, illetve nem is nagyon jutott el hozzá ilyesmi. Nos, a cím sugallatával szemben Ormos határozottan pozitív választ ad a kérdésre. Az egész könyv bizonyos tekintetben arról szól, hogy a késő modernitás történelme nagyon is létezik, *annak ellenére*, hogy az egyéni és kollektív traumák, emlékek, politikai ideológiák, rezsimek és irányvonalak mindent megtesznek azért, hogy *összezavarják*. A feladat Ormos szerint nem az, hogy a *szakma* a mindentudás várába zárkózva szolgáltassa az egyetlen igaz történetet (ha igénylik), hanem megismerjük ezeket a történelemértelmező, -konstruáló mechanizmusokat. Emögött persze ott húzódik a történelem megismerhetőségébe vetett óvatos hit.

De nem ez a könyv fő mondandója – sőt ez inkább egy olyan mellékszál, amelyet jószérével egy szöveg vet fel. A kötet tengelye megítélésem szerint a két legterjedelmesebb tanulmány, a majd félszáz oldalas *Az ember kétarcúsága*, illetve az alig rövidebb *Hatalom és történelem*.

Mindkettő maga az igenlő válasz a cím kérdésére. Az elsőben Ormos Mária csak elmeséli az ember(iség) történetét két alapvető tulajdonság s két ennek megfelelő szerep perspektívájában. Az egyik a saját fajtabélivel szembeni agresszivitás, destrukció és a *harcos-szerep*, a másik az egymás iránti szolidaritás, szeretet és a *felebarát* (vagy minek is nevezzük). Kéz a kézben (bár ez talán túlzás) haladnak az írott történelem kezdeteitől csaknem napjainkig – bár a 20. század derekán, a minden addiginál pusztítóbb háború és az önmegsemmisítés felidézése mintha meggondolásra készítette volna a harcosokat, vagy legalábbis Ormos Mária úgy látja; talán képesek visszafogni magukat, s a szolidaritás, meglehet, végre felülkerekedik. *A Hatalom és történelem* viszont „csak” a történetírásra ható eszmék, igények és befolyások alkotta tér felmérése, ugyancsak a kezdetektől napjainkig. Eszme-futtatása végén a szerző – itt is – optimista marad, mert hangot ad meggyőződésének, hogy a hatalom inspirálta történeti magyarázatok idővel (ha másért nem, a hatalmi váltások következményeképpen) elvesztik erejüket, és a történelem a tudományos megismerés és a toleráns megbeszélés koordináta-rendszerébe kerül (vissza).

A két szöveg (és a hasonló, rövidebb írások traumákról, élményekről, a történelmi személyiségekről stb.) megértéséhez további kulcsot jelent az utolsó két írás. Ezek az oktatás, azon belül is jobbra a felsőoktatás jelenkori helyzetéről szólnak. Átfogóan, a nemzetközi tendenciák és a hazai jelenségek összehasonlításával. Ormos egyik tézise szerint a tömegesedés jelensége színvonalcsökkenéshez vezetett, a másik szerint a liberális és reformpedagógia amúgy nagyon kívánatos térnyerése pedig visszaszorította az oktatásból a szocializálás funkcióját. Szó sincs azonban semmiféle elitizmusról vagy a konzervatív pedagógia dicséretéről. A két háború közötti totalitarizmusok szakértőjeként Ormos Mária

elkötelezett a demokrácia értékei mellett – még ha világosan látja is intézményei válságát és a bírálatok jogosultságát (lásd a kötetben a *Demokrácia tegnap és ma* című szöveget).

A kötetben elsősorban nem a szaktörténész, még kevésbé a történelem szubsztantív felfogásának teoretikusa szól tehát. Utóbbira nézve ne várjunk megváltó elméleteket vagy új filozófiai javaslatokat. Most elsősorban egy bölcs, sokat megélt s mindenekelőtt bőséges ismeretanyagát fölényesen uraló *tanár* beszél hozzánk. A *tanító* embert látjuk, aki pár egyszerű kérdés nyomán (hisz ki ne próbálta volna legalább egyszer végiggondolni: úristen, mi végre is az ember, s ha valamire, mit tett azért pár ezer év alatt?) szívesen és színesen, nagyon tömören és elegánsan, egyszerre mind közérthetően hajlandó összefoglalni tudását. Mit hajlandó – *szerep* összefoglalni. Mert hisz a tanításban, annak értelmében és étoszában egyaránt. Hisz abban, hogy fontos elmesélni a történelmet – ha van történelem, akkor az maga az elbeszélés. Erről nyilván nem mindenki osztja meggyőződéseit mindenben. De tán sokan úgy vannak vele, mint e sorok írója: szívesen hallgatjuk az elbeszélést, s együtt reménykedünk az elbeszélővel.

Ormos Mária: Van-e történelem? Budapest, 2012, Kossuth, 208 oldal, 2490 forint.

Tetszik

Legyél az első az ismerőseid közül, akinek ez tetszik.

Kapcsolódó írások:

1. **Rainer M. János: Két szoba összkomfortunk a vitrinben (Valuch Tibor: Hétköznapi élet Kádár János korában. Mindennapi történelem sorozat, Budapest, 2006, Corvina. 192 oldal, 5990 forint.)** Rainer M. János Két szoba összkomfortunk a vitrinben Meddig...
2. **Rainer M. János: Szélről támadva (Paksa Rudolf: A magyar szélsőjobboldal története. Budapest, 2012, Jaffa Kiadó.)** A Jaffa Kiadó az utóbbi években nem először hívja fel...
3. **Rainer M. János: A magyar rendszerváltás szimbolikus alakja (Kim, Dae Soon: Göncz Árpád. Politikai életrajz. Budapest, 2012, Scolar.)** Akárhonnan számoljuk, a magyar rendszerváltás, legalábbis a legkönnyebben meghatározható politikai...
4. **Rainer M. János: Tested az állam szolgálatában áll (Anna Maria Sigmund: A szexuális élet nem magánügy. Szexualitás a Harmadik Birodalomban. Budapest, 2011, Európa, 332 oldal, 3600 forint.)** Anna Maria Sigmund osztrák történész neve Magyarországon is ismerős: A...
5. **Rainer M. János: A földszinttől az alagsorig (Horváth Sándor: Két emelet boldogság. Mindennapi szociálpolitika a Kádár-korban. Budapest, 2012, Napvilág.)** Horváth Sándor könyve erős képpel indul: 1960 áprilisában a Dobozi...

Cimkék: Rainer M. János